

Prof. Dr. Orhan Oğuz'a Saygı Günü Etkinliği

Cumhuriyet Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları*

Güzver Yıldırım

Özet

Makale, Cumhuriyet döneminde eğitim ve eğitim kurumlarının tarihi gelişim ve değişim süreçlerini, dönemleriyle ele almaktadır. Kurulmuşta eğitim alanında düzenleyici olan Atatürk ilkelerinden, milliyetçiliğin günümüzde küreselciliğe dönüşmesine; halkçılığın, bireyci yaklaşımlarla etnisite ve din gibi ayrımlar temelinde tanımlanmasına; devletçiliğin, yerini girişimci ve dünya piyasası ile bütünleşen yeni liberal (neo-liberal) yaklaşımlara bırakmasına; laikliğin, yeni muhafazakâr (neo-konservatif) bir yaklaşım çerçevesinde, dinin kurumlar içi meşru statü kazanma sürecine dönüşmesine; inkılapçılığın ise bunları içeren bir paradigma değişimi oluşturmasına vurgu yapılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Cumhuriyet dönemi, Eğitim, Eğitim kurumları, Atatürk ilkeleri ve dönüşümleri

Değerli Meslektaşlarım, Sayın Konuklar,

Eğitim tarihçisi değil, sosyal bilimci bir eğitim psikoloğu ve eğitim programları ve öğretim uzmanı olarak, Cumhuriyet döneminde eğitimde yaşadığımız gelişmeleri ancak büyük fırçalarla yapılan bir resim halinde sunmaya çalışacağım.

Çizeceğim çerçeve **iki ana fikir** etrafında oluşmaktadır. **Cumhuriyet döneminde** eğitimde gerçekleşenlere bakarken önerdiğimiz **ilk düzenleyici ilke**, eğitimde yaşanan ve çok sık bir şekilde değişen yönelimlerin, Atatürk'ün oluşturduğu ve daha sonra 1937 yılında, 1924 Anayasası'nın 2'inci maddesine "Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve İnkılapçıdır" olarak giren **altı ilke çerçevesinde gerçekleştiği** düşüncesidir. Kanımca, eğitimde sık yaşanan gelgitler, siyasi erkin, derecesine göre bu ilkelere bağlılığı veya tepkisi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Oluşturulan bakış açısında **ikinci düzenleyici olgu** ise, atalarımızdan kalan tabiriyle, "**Kırk yılda bir**" kavramının **eğitimde yaşadıklarımızı açıklama gücüdür**. Bir sosyal bilimci ve eğitimci olarak kanımca, Cumhuriyet dönemindeki **eğitim tarihimizde kırkar yıllık sürelerde iki kırılma noktası söz konusu**. Bunlardan **biri, 1960'ların sonu ile 1970'lerde ülkede ve eğitim sistemimizde gerçekleşen bir dağılma, ikincisi ise 2006'dan sonra yaşanan örtük bir değişim modeli çerçevesinde gelişen bir dağılma** olarak belirlenebilir.

*14 Aralık 2012 tarihinde Doğuş Üniversitesi'nde gerçekleşen 'Prof. Dr. Orhan Oğuz'a Saygı Günü Etkinliği' kapsamında *Cumhuriyet Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları* panelinde yapılan konuşmadır.

Prof. Dr. Güzver Yıldırım, Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı, İstanbul, yildiran@boun.edu.tr

Sunulan tez, **Atatürk ilkelerinden milliyetçiliğin, küreselciliğe dönüşmesine; halkçılığın, bireyci yaklaşımlarla etnisite ve din gibi ayrışmalar temelinde tanımlanmasına; devletçiliğin, yerini girişimci ve dünya piyasası ile bütünleşen yeni liberal (neo-liberal) yaklaşımlara bırakmasına; laikliğin, yeni muhafazakâr (neo-konservatif) bir yaklaşım çerçevesinde, dinin kurumlar içi meşru statü kazanma sürecine dönüşmesine; inkılapçılığın ise bunları içeren bir paradigma değişimi oluşturmasına işaret etmektedir.**

Böyle bir çerçeve içinde, eğitim yaklaşım ve sistemlerimizi Mustafa Kemal Atatürk'ün oluşturduğu eğitim modeli ile ele almaya başlayacak ve 10 yıllık dilimlerle bu modelin belirlediği ana temaların nasıl değişimler geçirdiğini ve günümüzde neleri içerdiğini belirtmeye çalışacağım. Sunacağım tez, Atatürk döneminde eğitimin, anayasada belirlediği ve devlet düzeni icraatında gözlemlendiği gibi, açık bir şekilde bu altı ilke çerçevesinde oluştuğudur.

Atatürk'ün geliştirdiği ve uyguladığı eğitim modelinde yer alan 6 ilkeyi kendisinin nasıl tanımladığına bir bakalım. Atatürk Cumhuriyet'in ilanından iki gün önce, 27 Ekim 1923'te 1924 Anayasası'nda devleti tanımlayan **Cumhuriyetçilik** ilkesini şu şekilde belirtiyor¹:

Hâkimiyet bilâ-kayd ü şart milletindir. **İcra kudreti teşri salâhiyeti milletin yegâne hakiki mümessili olan mecliste tecelli ve temerküz etmiştir.**

Bu iki kelimeyi bir kelimedede hulasa etmek kabildir: “Cumhuriyet”.

Bu sözler Atatürk'ün **Cumhuriyetçilik** ve **Halkçılık** ilkelerinin nasıl birbirine bağlı olduğunu göstermek açısından da önemlidir. Yine 1924 Anayasası'nın 88'inci maddesi **Milliyetçiliği** tarif için, “**Türkiye ahalisine, din, ırk farkı olmaksızın, vatandaşlık itibarıyla Türk denir**” ifadesini içermektedir. Atatürk, kendi el yazısı ile yazdığı ve Afet İnan² tarafından toplanan notlarda, “**Millet, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasal ve sosyal bir birlik**” demiştir. Atatürk 20 Mart 1923'te Türk Ocakları'nda yaptığı konuşmada³ şöyle demektedir:

Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak evvelâ bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissien, fikren, fiilen bütün ef'al ve harekâtımızla

¹ *Atatürk'ün söylev ve demeçleri; III.* (1997), s. 178.

² Âfetinan, A. (2000); *Medeni bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün el yazıları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, s. 28.

³ *Atatürk'ün söylev ve demeçleri; II.* (1997), s. 147.

gösterelim; bilelim ki millî benliğini bulmayan milletler başka milletlerin şikârıdır (avı, ganimeti).

Atatürk 1 Aralık 1921’de Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı konuşmada, **Halkçılık** ilkesini şu şekilde ifade etmektedir⁴:

Efendiler, bizim hükûmetimiz demokratik bir hükûmet değildir, sosyalist bir hükûmet değildir. Ve hakikaten kitaplarda mevcut olan hükûmetlerin, mahiyet-i ilmiyesi itibariyle, hiçbirine benzemeyen bir hükûmettir. Fakat hâkimiyet-i millîyeyi, irade-i milliyeyi yegâne tecelli ettiren bir hükûmettir, bu mahiyette bir hükûmettir. **İlmî, içtimai noktasından bizim hükûmetimizi ifade etmek lâzım gelirse, “halk hükûmeti”** deriz.

1924 Anayasası’nda beliren **Devletçilik** ilkesi hakkında Atatürk, İzmir’de 1931’de 27 Ocak Cumhuriyet Halk Fırkası toplantısında şöyle demektedir⁵:

Fırkamızın takip ettiği program, bir istikametten tamamiyle demokratik, halkçı bir program olmakla beraber iktisadi noktai nazardan devletçidir. Bu itibarla fırkamıza müstenit olan hükûmet-i cumhuriyenin her noktai nazardan vatandaşların hayatiyle, istikbaliyle ve refahiyle alâkadar olması tabiidir. **Halkımız tab’an devletçidir ki, her türlü ihtiyacı devletten talep etmek için kendisinde hak görüyor.** Bu itibarla milletimiz tabayii ile fırkamızın programında tamamiyle bir mutabakat vardır.

Atatürk’ün beşinci ilkesi **Laiklik**, yaşamı düzenleyen sistemin bilim ve fen üzerine kurulması yaklaşımını içerirken, din ve mezhep kavramlarını kişisel vicdana bırakmaktadır. Kılıç Ali, Atatürk’ün konu hakkında şunları belirttiğini söylemektedir⁶:

Din ve mezhep herkesin vicdanına kalmış bir iştir. Hiçbir kimse hiçbir kimseyi ne bir din, ne bir mezhep kabulüne icbar edebilir. Din ve mezhep hiçbir zaman politika aleti olarak kullanılamaz.

Atatürk *Nutuk*’ta da laiklikle ilgili olarak şunları söylemektedir⁷:

---

⁴ Atatürk’ün söylev ve demeçleri; I. (1997), s. 211.

⁵ Atatürk’ün söylev ve demeçleri; II. (1997), s. 295.

⁶ Kılıç, A. (1955). *Atatürk’ün hususiyetleri*. İstanbul: Sel Yayınları, s. 57.

⁷ Atatürk, M.K. *Nutuk II* (1997). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, s. 708.

Beşeriyette, din hakkındaki ihtisas ve vukuf, her türlü hurafelerden tecerrüt ederek, hakiki ulûm ve fûnun nurlarıyla musaffa ve mükemmel oluncaya kadar, din oyunu aktörlerine, her yerde tesadüf olunacaktır.

22 Eylül 1924'te İzmir İstiklâl Ticaret Mektebi'nde⁸, Atatürk'ün,

Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir.

sözleri, bilim ve fenden başka yol gösterici olmadığını vurgulamaktadır. Bu vurgu, “Muassır medeniyetleri aşmak” olarak Cumhuriyet'in 10'uncu yılı nutkunda da yer almaktadır. Bu nutuk önemlidir, çünkü çağında hiçbir devlet adamının vurgu yapmadığı bilim ve medeniyete vurgu yapan tek tarihi resmi söylev olarak belirmektedir.

Altıncı ilke olarak **İnkılapçılık** ise 30 Ağustos 1925'te Kastamonu'da Cumhuriyet Halk Fırkası'nda yaptığı konuşmada şu şekilde ifade edilmiştir⁹:

Hakiki inkılâpçılar onlardır ki, terakki ve teceddüt (yenilik) inkılâbına sevk etmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki temayülü hakikiye (gerçek eğilime) nüfuz etmesini bilirler....Türk milletinin son senelerde gösterdiği hârikaların, yaptığı siyasi ve içtimai inkılâpların sahibi hakikisi kendisidir.

Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mâna ve eşkaliyle (şekliyle) medeni bir heyeti içtimaiye haline îsal (ulaştırma) etmektir.

1924 Anayasası'nda beliren ve Atatürk'ün kendi sözleriyle yukarıdaki şekilde belirtilen bu altı ilke, kanımca eğitimde yaşadığımız gelgitlerin kaynağı olmuştur. Yeni paradigmanın ise bu ilkelerin konu ve boyutlarının değişimi yoluyla gerçekleştiğini düşünüyorum.

Eğitimde paradigma değişimini, Cumhuriyet'in kuruluş döneminden başlayarak 10 yıllık dilimlerle, başta Mustafa Kemal Atatürk'ün oluşturduğu eğitim çerçevesiyle ele alacak, sonra 1938-1950 İnönü dönemi, ardından 1950-1960 Menderes dönemindeki gelişmeleri sunacak, 1960 ve 1970'lerde eğitimde oluşları yine büyük

⁸ Atatürk'ün söylev ve demeçleri; I. 1997, s. 202.

⁹ Atatürk'ün söylev ve demeçleri; II. 1997, s. 224.

kavisiyle iletmeye çalışacağım. Daha sonra, 1980'lerde, 24 Ocak kararlarından sonra yeni bir paradigmanın oluşumunu ele alacak ve yeni liberal (neo-liberal) bir çerçevenin, yeni muhafazakâr (neo-konservatif) bir oluşum üzerine inşa edilerek eğitime yansımaları konu edecek, 1990'larda AB uyum yasalarının etkileri ile 2006'dan sonraki yeni bir kırılmayı paylaşmaya çalışacağım.

Atatürk Dönemi (1919-1938)

Cumhuriyet'in kurulmasıyla, Atatürk ümmet kavramından Cumhuriyet vatandaş kavramına geçiş zarureti önemsemi ve yeni bir vatandaş profili oluşturmak için hiçbir ülkede gerçekleşmemiş bir dönüşümü oluşturdu. Bu dönüşümde eğitim onun için en önemli araçtı.

Cumhuriyet döneminin başında, eğitim alanında dünyaya örnek olabilecek birçok özgün model oluşturuldu. Sakarya Meydan Muharebesi'nden yaklaşık üç hafta önce, Mustafa Kemal 16 Temmuz 1921'de I. Maarif Kongresi'nde, eğitimimizin ne batı ne de doğunun etkisinde kalacağını, kendi kaynak ve tarihimiz içinde geliştirdiğimiz süreçlerden oluşacağını belirtiyor. Atatürk şöyle diyor¹⁰:

Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlere, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyeî milliye ve tarihimizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayı millimizin inkişafı tamı (tam gelişimi) ancak böyle bir kültür ile temin olabilir.

1 Mart 1922'de Meclis'teki açılış konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk eğitime verdiği önemi, "Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif umurudur¹¹ (işleri)" diyerek belirtiyor.

Atatürk döneminde dört bilim insanı eğitimimize yardımcı olmak üzere ABD ve Avrupa'dan davet ediliyor. Bunlar, pragmatik felsefenin en önemli isimlerinden biri olan ve Vasıf Çınar'ın Milli Eğitim Bakanlığı sırasında 1924 yılında davet edilen John Dewey, mesleki-tekniik eğitim alanında katkı yapmak üzere 1925 yılında Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bakanlığı sırasında Almanya'dan davet edilen Alfred Kühne, 1927 yılında Mustafa Necati'nin bakanlığı sırasında Kühne'nin önerisi üzerine yine mesleki-tekniik eğitim alanında Belçika'dan davet edilen Ömer Buyse ile Darülfünun'un üniversiteye dönüşme süreci için bakan Esat Sagay döneminde, 16 Ocak 1932'de İsviçre'nin Gelf Üniversitesi'nden davet edilen Albert Malche'dir¹².

¹⁰ Atatürk'ün söylev ve demeçleri; II. 1997, s. 19-20.

¹¹ Atatürk'ün söylev ve demeçleri; I. 1997, s. 244.

¹² Yıldırım, G. ve Sezen, A. (2010). *From state ideology to curricular reform: The case of Turkey 1919-1938*. Saarbrücken: Lap Lambert Academic Publishing.

Bu davetlerin hiçbiri rastgele değildir. Amaç, “Cumhuriyet’in gereksinim duyduğu vatandaş niteliklerini hızla geliştirmek için uygulamaya yönelik bir eğitim sistemi oluşturmamız gerekiyor. Cumhuriyet, mesleklerini hemen icra edebilecek ara insan gücüne olduğu kadar bilim insanlarının yetişmesine de gereksinim duyuyor. Bunlar ana hedeflerimiz. Bu hedefleri biz belirleriz, sizden teknik konularda öneri istiyoruz” yaklaşımıyla ele alınmış ve davetler isimle yapılmış olarak görünüyor. Bu isimler, alanlarında kendi ülkelerinde veya John Dewey gibi Çin, Meksika, Japonya ve Rusya olarak başka ülkelerde de, bizim ihtiyacımız ve hedefimiz olan alanlarda katkı yaptıkları için çağırılmış. Bu bilinçli davet sürecine örnek olarak, John Dewey’nin ülkemize gelmesinden yaklaşık iki yıl önce **Atatürk’ün 1 Mart 1922’de yaptığı Meclis konuşması** verilebilir. Bu konuşmada kendisi **pragmatik felsefe temelli eğitim anlayışını şöyle ifade etmekte:**

Orta tahsilde dahi terbiye ve talim usulünün ameli ve tatbiki olmasına riayet şarttır¹³.

Keza dönemin Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar, 8 Eylül 1924’te milli eğitim politikalarının ilkelerini yayımlarken, bu ilkelerin 5’inci maddesinde eğitimin uygulamalı olması gerektiğini belirtiyor.

Atatürk döneminde dünyaya örnek modeller arasında, 3 Mart 1924’te yürürlüğe giren 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat (Eğitim ve Öğretim Birliği) kanunu, o zaman ve halen sosyal sınıf çizgilerine göre eğitimlerini düzenlemiş olan Avrupa ülkelerinden çok önde bir yaklaşımı yansıtmaktadır. 1924 Anayasası’nın 87’inci maddesi, “Kadın, erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler. İlköğretim Devlet okullarında parasızdır” ibaresiyle, hem devleti hem de bireyi bu eğitimden sorumlu tutmuştur. Avrupa ülkelerinde bu konu ilk defa 10 Aralık 1948’de, “Herkesin eğitim görme hakkı vardır. Eğitim, ilköğretim ve eğitimin ön basamaklarında parasız olacaktır. İlköğretim zorunludur” ifadesiyle, İnsan Hakları Bildirgesi’nin, 26’ıncı maddesinde ele alınmıştır. Tevhid-i Tedrisat kanunu ile medreseler kapatılmış ve İmam Hatip Mektepleri adı altında 29 merkez açılmıştır.

Cumhuriyet’in ilk 20 yılında dünyaya diğer örnek uygulamalar arasında, (kronolojik sırayla) Mustafa Necati’nin Maarif Vekilliği döneminde 1927’de açılan Köy Muallim Mektepleri ile eşine rastlanmayan büyük bir devrim olarak, 1353 sayılı kanunla 1 Kasım 1928’de gerçekleşen ve Arapça alfabeden Latince harflere geçişi sağlayan Harf Devrimi vardır. Harf devrimi sonrası, 11 Kasım 1928’de ihtiyaç üzerine Millet Mektepleri açılmıştır. Esat Sagay’ın bakanlığı döneminde, 19 Şubat 1932’de açılan Halk Evleri yine dünyadaki özgün eğitim uygulamaları arasındadır. Önemli bir gelişim de Esat Sagay’ın bakanlığı döneminde, 16 Ocak 1932’de Albert Malche’in Darülfunun hakkında rapor yazmak üzere İsviçre’nin Gelf Üniversitesi’nden davet edilmesidir. Malche Türkiye’den Mart 1932’de ayrılmış ve raporunu 1 Haziran 1932’de tamamlaması istenmiştir. Rapordan gelen ön bilgilere dayanarak Darülfunun, Dr. Reşit

¹³ Atatürk’ün söylev ve demeçleri; I. 1997, s. 245

Galip'in bakanlık döneminde, TBMM kararı ile 31 Temmuz 1933'te İstanbul Üniversitesi haline gelmiştir¹⁴.

Ayrıca, 31 Ocak 1928'de kurulan Türk Maarif Cemiyeti, 1931'de Ankara İlkokulu'nu açmıştır. Bu okul, 1938-1939'da Maarif Koleji olarak ilk İngilizce eğitim veren Türk özel okulunun temelini oluşturmuştur¹⁵. 18 Temmuz 1932'de ezan Türkçe olarak okunmaya başlanmıştır¹⁶.

Bu köklü değişikliklerin hedefi, Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği bilgi, beceri ve değerleri yansıtan vatandaş profilini oluşturmaktır. Bu görevle sorumlu kurum eğitim, görevi üstlenme zorundakiler ise öğretmenlerdir. Mustafa Kemal, 24 Mart 1923'te, Cumhuriyet'in ilânından 7 ay önce, Kütahya'da¹⁷ öğretmenlerle yaptığı toplantıda, eğitimin ve öğretmenlerin dönüşümdeki rolünü şöyle ifade etmiştir:

Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça savaş meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin payidar neticeler vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir.

24 Ağustos 1924 Türkiye Öğretmenler Birliği Kongresi'nde¹⁸ Atatürk,

Muallimler! Yeni nesli; Cumhuriyetin fedakâr muallim ve mürebbileri sizler yetiştireceksiniz. Ve yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır.

diyerek, dönüşümde öğretmenlerin ne kadar önemli bir görev üstlendiğine vurgu yapmaktadır. Vatandaş profili ise bu ilkeleri yaşama geçirebilecek bilgi, beceri ve değerleri yansıtan bireylerden oluşacaktır.

Atatürk'ün eğitim anlayışı üç ana felsefi yaklaşımı içermektedir. Bunlardan biri eğitimin laik olması ve bilimi ve bilimsel yaklaşımı temel almasıdır. İkinci olarak Atatürk pragmatik değeri olan, uygulamaya yönelik eğitime önem vermiştir. Heyet-i İlmiye kararlarının tümü bu çerçevede gerçekleşmiştir.

¹⁴ Yıldırım, G. ve Sezen, A. (2010). *From state ideology to curricular reform: The case of Turkey 1919-1938*. Saarbrücken, Germany: Lap Lambert Academic Publishing.

¹⁵ TED Ankara Koleji Tarihçesi. 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www.tedankara.k12.tr/public/hakkimizda/tarihce.php> bağlantısından erişilmiştir.

¹⁶ Ercan, S. (2011). Yerel basına göre İzmir'de 1930'lu yıllarda laiklik uygulamaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XI/23, s. 35-56.

¹⁷ *Atatürk'ün söylev ve demeçleri; II*. 1997, s. 168.

¹⁸ Aynı eser, s. 178.

Atatürk'ün eğitimle ilgili üçüncü felsefi yaklaşımı ise hümanist bir eğitimidir. Hasan Rıza Soyak ile konuşmasında¹⁹ Atatürk,

Kısacası çocuklarımızı artık düşüncelerini... açıkça söylemeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimi düşüncelerine saygı göstermeye alıştırmalıyız.

demektedir. 27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlerle yaptığı toplantıda ise Mustafa Kemal,

Mektep genç dimağlara, insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şerefi, istiklâli öğretir.

demektedir²⁰.

Atatürk döneminde 20 yılda dünyada yaşanan en büyük eğitim devrimlerinden biri gerçekleşmiştir. Kanımca, bundan sonra eğitimde gerçekleşenler bu devrime tepki verenler ile bu devrimi kucaklayanlar arasındaki gelgitleri içermekte ve bu iki paradigma arasındaki gerilimle yaşamlarımızı etkilemektedir.

İnönü Dönemi (1938-1950)

İnönü döneminde eğitim Atatürk döneminin devamı şeklinde gerçekleşmiş ve yine Cumhuriyet vatandaşı yetiştirmeye odaklanmıştır. 28 Aralık 1938 tarihli Celal Bayar hükümetinde Hasan Âli Yücel Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır. Hasan Âli Yücel'in en büyük katkısı, 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı yasayla kurulan Köy Enstitüleri'dir. Bu enstitüler, Dewey tarafından 1924 yılında önerilen öğretmen eğitimini temel almış ve ilkokul mezunlarına 3 yıllık ortaokul eğitimine ek olarak 2 yıllık eğitim daha sunmuştur²¹. Bu 5 yıllık öğretmen eğitimi yalnız köy çocuklarına hizmet vermiş ve mekanik becerilerden endüstri eğitimi ve el işine, beden eğitiminden sağlık ve aile bilgisine, ziraattan köy yaşamına kadar değişik boyutlardaki bilgi ve becerileri uygulamalı bir şekilde kapsamıştır. Buradan mezun olan öğretmenler köylerde 20 yıl çalışma mecburiyetini üstlenmişlerdir. Köy Enstitüleri'ne öğretmen yetiştirmek amacıyla, 1943'te Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü açılmış; iki yıllık yükseköğretim veren ve 1944'te açılan Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü'nden başka, 1946'da Gazi Terbiye Enstitüsü, Gazi Eğitim Enstitüsü haline gelmiştir²².

¹⁹ Soyak, H. R. (1966). *Doğumundan Cumhuriyetin ilânına kadar fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün hususiyetleri*. İstanbul: Hayat Yayınları, s. 78.

²⁰ *Atatürk'ün söylev ve demeçleri; II*. 1997, s. 47.

²¹ Yıldırım, G. ve Sezen, A. (2010). *From state ideology to curricular reform: The case of Turkey 1919-1938*. Saarbrücken, Germany: Lap Lambert Academic Publishing.

²² Okçabol, R. (2005). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Ütopya Yayınevi, s. 51.

Ayrıca, bu dönemde mesleki-teknik eğitime önem verilmiş ve 1942'de çıkarılan yasayla bu alanda yeni okulların açılmasına olanak tanınmış, bu okullardaki öğrenci artışı 4 katına çıkmıştır²³. 1938-1939 yıllarında, Cumhuriyetin temel ilke ve niteliklerini ve bilimin önemini halka iletme yanında uygulamalı eğitim sunma amacıyla gezici köy kursları düzenlenmiştir. Bu yıllarda eğitim alanında yapılan diğer düzenlemeler, 1940'ta Eğitim Bakanlığı içinde dünya klasiklerini Türkçe'ye tercüme edecek bir Tercüme Bürosu'nun kurulması ve 500'den fazla eserin çevrilerek yayımlanmasıdır²⁴. Türkiye, UNESCO'nun 20 kurucu üyesi arasında yer almış ve UNESCO Kurucu Yasası, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından 16 Kasım 1945 tarihinde imzalanmıştır. Kurucu Yasa, 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onaylanarak yürürlüğe girmiştir²⁵.

Yükseköğretimde, 1933'te İstanbul Üniversitesi haline gelen Darülfünun'dan sonra, 1943'te Ankara Fen Fakültesi, 1945'te Ankara Tıp Fakültesi, 1944'te İstanbul'da Yüksek Mühendis Okulu açılmış; 18 Haziran 1946'da 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarılmış ve üniversiteler özerk ve tüzel statüye geçmiştir. Aynı kanunla Ankara ve İstanbul Teknik Üniversiteleri kurulmuştur²⁶.

Kısaca, **İnönü dönemi, Cumhuriyetin temel niteliklerinin eğitim içinde vurgulandığı, eğitimin köylere kadar götürüldüğü, mesleki-teknik eğitimin öneminin arttığı, Batı medeniyetinin ürün ve kurumlarına katılımın gerçekleştiği ve özerk üniversite kavramının kanunlaştığı** bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır.

Menderes Dönemi (1950-1960)

1939-1945 yılları arası devam eden II'inci Dünya Savaşı'na Türkiye girmemiş, ancak ekonomisi savaştan etkilenmiştir. Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da kurulmuş ve 14 Mayıs 1950 seçimlerini % 52 çoğunlukla kazanmıştır. Menderes Hükümetleri öğretim birliği ilkesini vurgulamış ve eğitimde nesillerin milli ve manevi değerlerle yetişmesini benimsemiştir. 22 Mayıs 1950-9 Mart 1951 birinci ve 9 Mart 1951-17 Mayıs 1954 ikinci Menderes Hükümetleri, eğitim olanaklarını ülkenin her yerine yayma kararını önemsemiştir. Köy okullarının yayılmasında doğu illeri ve kalkınmamış yerlere öncelik verilme ilkesi benimsenmiş; teknik okullarda bölge ihtiyaçlarının ön plana alınması gereği vurgulanmış; Doğu'da bir üniversite açılması hedeflenmiştir. 17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955 üçüncü Menderes Hükümeti yine manevi değerlere vurgu

---

²³ Aynı eser, s. 50.

²⁴ Aynı eser, s. 50.

²⁵ Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/unesco.tr.mfa> bağlantısından erişilmiştir.

²⁶ Okçabol, R. (2005). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Ütopya Yayınevi, s. 51.

yapmıştır. 9 Aralık 1955-25 Kasım 1955 olarak dördüncü ve 25 Kasım 1955-27 Mayıs 1960 beşinci hükümet programlarında eğitime ayrıca yer verilmemiştir²⁷.

Truman Doktrini ve 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konan Marshall Planı çerçevesinde, Türkiye ekonomik kalkınma yardımı alan 16 ülke arasında yer almıştır. Bu ilişki Demokrat Parti'nin eğitimde Amerikan eğitim sistemi modelini örnek almasına katkıda bulunmuş ve ABD'den uzmanlar davet edilmiştir. Bu uzmanlardan, 5 Ekim 1951-1 Şubat 1952 tarihleri arasında Florida Üniversitesi'nden gelen Prof. Dr. Kate Wolferd, Türkiye'de ilköğretim ve öğretmen eğitimi üzerinde incelemelerde bulunmuştur. İlköğretimde amaç ve ilkelerle içeriğin uyumu üzerinde duran Wolferd, raporunda köy okullarında problemin müfredat programlarından kaynaklandığını belirtmiştir. Ona göre müfredat programları şehir temel alınarak yapılmıştır. Bazı konuların çıkarılıp bazılarının eklenmesi, Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri'nin birleştirilmesi, öğretmen okullarından mezun olan öğretmenlerin maaş ve terfi ile ödüllendirilmesi Wolferd'in önerileri arasındadır. Raporda önerilen eğitim ve öğretim sorunları ve çözüm yöntemleri, içerik olarak Bakanlıkça kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. Bunun sonucu, Köy Enstitüleri 1954'te kapatılmış, öğretmenler ödül-ceza yöntemi ile terfilendirilmeye ve cezalandırılmaya başlanmıştır²⁸. Uygulamaların devamlılığını sağlayacak kadroları oluşturmak amacıyla, Wolferd'in çalıştığı Florida Üniversitesine ilkokul ve öğretmen okullarında çalışan 25 öğretmen gönderilmiştir. Bu öğretmenler yurda dönmüşler, hem bakanlık merkez teşkilatında hem de yüksekokullarda görev alarak eğitime daha sonra önemli katkıda bulunmuşlardır²⁹. Dönüşlerinde yaptıkları faaliyet ve uygulamaları *Florida Grubunun Seminer Çalışmaları ile İlgili Rapor* şeklindeki eser olarak yayımlamışlardır. Bu öğretmenler daha sonra Türk Eğitim tarihinde önemli bir yeri olan 1968 tarihli ilkokul programının hazırlanmasında önemli katkılar yapmışlardır.

Ekim 1951-Haziran 1952 tarihleri arasında Bakanlıkça davet edilen bir başka uzman Prof. John Rufi, raporunda demokratik eğitimin önemine vurgu yapmış, ortaöğretimde öğrencinin yetenek ve ilgilerine göre yönlendirilmesi üzerinde durmuştur. Bu nedenle, ortaöğretimde rehberlik yapılması gerektiğini belirten Dr.Rufi, okullarda bulunan kütüphanelerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır³⁰.

23 Ekim 1952'de Milli Eğitim Bakanlığı Ellsworth Tompkins'i davet etmiş ve Türkiye'de 125 gün kalan Tomkins, özellikle ortaöğretim programının daha esnek düzenlenmesinin gerekliliğini; ortaöğretim amaçlarının daha somut biçimde belirlenmesini ve tek amacın yükseköğrenime hazırlanmak olmamasının önemini

²⁷ Karakök, T. (2011). Menderes döneminde (1950-1960) Türkiye'de eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, cilt 1, sayı 2, 89-97.

²⁸ Wolferd, K. *Türkiye'de köy okulları hakkında rapor*, M.E.B Yayınları, Ankara 1956. ss. 56 -104.

²⁹ Bilir, A. (2008). Birleştirilmiş sınıflı köy ilköğretim okullarında öğretmen ve öğretim gerçeği. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 41, 2, s. 1-22.

³⁰ Kılıç, E. (2008). *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

vurgulamıştır. Türk ortaöğretimindeki öğrenci sayılarını ABD ile karşılaştıran Tomkins³¹, aşağıda belirtilen konu hakkında Bakanlığın karar vermesi gerektiğini vurgulamıştır.

... Ancak aradaki fark, Türk ortaokul ve liselerine giden öğrencilerin umumi gruptan ziyade seçkin bir grubu teşkil ettiğini ortaya koyuyor. Şu halde Maarif Vekâleti tarafından şu soru cevaplandırılmalıdır: Türkiye’de ortaöğretimin gayesi elit mi, yoksa vatandaş mı yetiştirmektir?

Bu konuya hükümetin verdiği yanıt, ortaöğretimin yaygınlaşması ve kitlesel eğitime vermeye yönelik çalışmaların yapılması yönündedir³².

Türkiye’ye gelen uzmanlar arasında en etkin olanı Lester Beals’dır. Lester Beals 1954 yılına kadar Bakanlık danışmanı olarak çalışmış ve orta dereceli okullarda öğrencilerin rehberlik hizmetlerine gereksinim duyduklarını belirtmiştir³³. Beals, bu hizmetleri başlatmak için Adana, Ankara, İzmir, Konya, ve Samsun’da pilot bölgelerde rehberlik kurullarını oluşturmuştur³⁴.

Amerikan eğitim modelinin etkisiyle rehberlik eğitim sistemimize girmiştir. 1957’de SSCB Sputnik’i uzaya gönderince, ABD’de fen eğitimine yönelik önlemler artmış, bu durum Türkiye’yi de etkilemiştir. Deneme Liseleri oluşumunda, İstanbul Atatürk Kız Lisesi 1954-1955’te, Ankara Bahçelievler Lisesi ise 1957’de Deneme Lisesi oldu. Bu liselerde öğrencinin psikolojik gelişimine önem vermek, rehberlik hizmetleri sunmak, öğrenciyi izlemek için yeni değerlendirme yöntemleri uygulamak, ders dışı faaliyetlere önem vermek, bireysel ayrılıklara dikkat etmek ve problem çözme becerileri kazandırmak gibi Amerikan eğitiminin yansımaları vardı³⁵. Bu gelişmeye ek olarak, 1931’de Atatürk tarafından desteklenen ve Türk Maarif Cemiyeti’nin 1938’de kurduğu Ankara Maarif Koleji’ne ek olarak, ilki 8 Eylül 1955’te Eskişehir’de, ikincisi ise 22 Ekim 1955’te İzmir’de olmak üzere İstanbul, Konya, Samsun, Diyarbakır Maarif Kolejleri kuruldu³⁶.

³¹ Ellsworth Tompkins (1954). *Türkiye Cumhuriyeti orta dereceli okullarda organizasyon, idare ve teftiş*. İstanbul: MEB, s. 1 ve Kılıç, E. (2008). *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

³² Karakök, T. (2011). Menderes döneminde (1950-1960) Türkiye’de eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, cilt 1, sayı 2, 89-97.

³³ Lester Beals (1955). *Rehberliğin lüzumu hakkında rapor*. İstanbul: MEB.

³⁴ Kılıç, E. (2008). *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)*.Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 110.

³⁵ Kılıç, E. (2008). *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)*.Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

³⁶ Aynı eser.

Menderes dönemine damgasını vuran kararlar, 1951’de ilköğretim, 1956’da ise ortaöğretim programlarına din dersinin girmesi ve bu derslerin, velilerin din dersi alınmaması için verdikleri dilekçeler dışında zorunlu hale gelmesi, 1951 yılında İmam Hatip okullarının açılması ve örnek bazı uygulamaların ortadan kaldırılmasıdır. 1959 yılında Yüksek İslam Enstitüsü kurulmuş ve 1956-1957’den hükümetin önem verdiği mesleki teknik eğitim, iş dersleri ağırlıkta olmak kaydıyla genel ortaokul çerçevesine alınmıştır³⁷.

Menderes döneminde son verilen örnek uygulamalar arasında, 1951 yılında Halk Evleri, 1954 yılında ise Köy Enstitüleri’nin kapatılması ve Köy Enstitüleri’nin Öğretmen Okulları ile birleştirilmesi vardır. Bu kararların, ileriki yıllarda eğitim felsefesi açısından farklı yönelimlere olanak hazırladığı ve değişik hükümetlerce sık sık değişen eğitim uygulamalarının oluşumunda etkili olduğu kanısındayım.

Öğretmen eğitiminde, ilköğretimde öğretmen yetiştirmek için Oregon’dan Profesör Roben J. Maaske çağırılmıştır. Maaske, öğretmen adaylarının seçimine önem verilmesi gerektiğini belirtmiş ve eğitimin kuramsaldan çok uygulamalı olması üzerinde durmuştur³⁸. Ortaöğretime öğretmen yetiştirmek için üç yıllık Balıkesir, İstanbul ve Gazi Eğitim Enstitüleri’ne ek olarak 1958’de Bursa, 1959’da Buca Eğitim Enstitüleri kurulmuştur³⁹.

Yükseköğretimde ise İstanbul, Ankara ve İstanbul Teknik Üniversitesi’ne ek olarak dört üniversite açılmıştır. Bunlar, 1955’te Ege ve Karadeniz Teknik Üniversiteleri, 1956’da Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1957’de ise Erzurum Atatürk Üniversiteleri’dir.

Özetlemek gerekirse, **Menderes dönemi milli ve manevi değerlere önem veren ve öğretim birliği ilkesine vurgu yaparak eğitimin elit bir zümreye değil, yaygın olarak kitlelere ulaşması için çabalar içeren bir dönemdir.** Ancak, bu dönemde **Halk Evleri, Köy Enstitüleri gibi Türkiye’ye özgü ve çok iyi işlev görmüş uygulamalara son verilmiş, dini öğretiler eğitim sistemi ve programları içine alınmıştır.**

1960 İhtilali Sonrası Durum (1960-1965)

27 Mayıs 1960 İhtilali’nden sonra, 9 Temmuz 1961’de halk oylamasıyla kabul edilen 1961 Anayasası, eğitimde tekrar Atatürk ilkelerinden laik, devletçi ve halkçı bir

³⁷ Karakök, T. (2011). Menderes döneminde (1950-1960) Türkiye’de eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, cilt 1, sayı 2, 89-97.

³⁸ Maaske, R. J. (1956). *Türkiye’de öğretmen yetiştirme hakkında rapor*. Ankara: MEB.

³⁹ Kılıç, E. (2008). *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

yapıya geri dönmüştür. Anayasada eğitimle ilgili maddeler bu eğilimi vurgulamaktadır. Bunlar arasında, aşağıdakiler dikkat çekicidir:

Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

Eğitim ve öğretim, Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir.

Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir⁴⁰.

Bu dönemde, 12 Şubat 1961'de çıkarılan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, eğitimin devlet okullarında zorunlu ve parasız olduğunu tekrar vurgulamıştır.

1957'de Sovyetler Birliği'nin Sputnik'i uzaya fırlatması sonucu, ABD'de fen eğitiminde standartlar oluşmuş, bu vurgu Amerikan eğitim modelini benimseyen Türkiye'yi de etkilemiştir. Ülkede, Modern Fen Eğitimi denemesi başlamış ve bilim insanı yetiştirmek amacıyla 1962'de Ford Vakfı'nın desteğiyle Ankara'da bir Fen Lisesi kurulmuştur. Fen lisesi yanında, 1954'te İstanbul'da ve 1957'de Ankara'da kurulan Deneme Liseleri'nin sayıları bu dönemde artmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nda Halk Eğitimi, Öğretmen Okulları ve Din Öğretimi Genel Müdürlükleri oluşturulmuştur. Öğretmen açığını tamamlamak için 11 Ekim 1960 tarih ve 97 sayılı kanunla, lise ve dengi okul mezunlarına 'Yedek Subay Öğretmenlik' hakkı verilmiş; 1961'de lise ve dengi okullardan mezunlara bir kurstan geçerek 'Vekil Öğretmen' olma olanağı tanınmış; 1962'de Meslek Öğretmen Okulları, Yüksek Teknik Öğretmen Okulları'na dönüştürülmüştür. Bu dönemde önemli bir kanun da, 8 Haziran 1965'te çıkarılan 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'dur⁴¹. Bu kanunla özel kurs ve dersaneler kanuni statüye geçmiş, özel eğitim kurumlarının kanunla düzenlenmesi gereği belirlemiştir.

4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun ikinci maddesine dayanarak, 31 Mart 1964'te Ankara Üniversitesi'nde Eğitim Fakültesi kurulmuş, bu karar Milli Eğitim Bakanınca da onaylanmıştır⁴². Planlı kalkınmayı oluşturmak için 30 Eylül 1960

⁴⁰ 1961 Anayasası. 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> bağlantısından erişilmiştir.

⁴¹ Bu bölüm daha çok Rıfat Okçabol'un (2005). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Ütopya Yayınevi, eserinden derlenmiştir.

⁴² Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Tarihçesi 4 Aralık 2012 tarihinde http://www.education.ankara.edu.tr/index.php?bil=bil_icerik&icerik_id=81 bağlantısından erişilmiştir.

tarihinde Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur⁴³. Cemal Gürsel, 24 Temmuz 1963'te bilim ve teknolojiyi geliştirmek ve hükümete danışmanlık yapmak üzere Türkiye Bilim Teknik ve Araştırma Kurumu'nun oluşumunu sağlamış ve bu kurum daha sonra Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) adını almıştır⁴⁴.

1960 İhtilal'i sonrası 1960-1965 dönemini özetlemek gerekirse, **eğitim sistem ve kurumlarının tekrar Atatürk ilkeleri** çerçevesine döndüğü görülmektedir. Bu dönemde, okul yapılarındaki yeni oluşumlar ile **fen eğitimine önem verilmiş; öğretmenlik çeşitli kurs ve olanaklarla elde edilebilen bir meslek** olarak algılanmış; **625 sayılı Özel Eğitim Kurumları Kanunu**, daha sonra eğitim sistemini önemli düzeyde etkileyecek olan **dershane oluşumuna kanuni zemin hazırlamış; Ankara Üniversitesi'nde ilk Eğitim Fakültesi kurulmuştur**. Bu dönemde **ileriye etkileyecek iki önemli ve olumlu gelişme de 1960'da Devlet Planlama ve 1963'te TÜBİTAK'ın kuruluşudur**.

Süleyman Demirel Dönemi (27 Ekim 1965-26 Mayıs 1971)

27 Ekim 1965-26 Mayıs 1971 arası Süleyman Demirel'in başbakanlık döneminde, eğitim yönelimlerimizde bir sentez oluşturulmaya çalışılmış ve Atatürk ilkeleri yanında milli-manevi değerler vurgulanmıştır. Bu çerçevede içinde 1967'de İmam Hatip Liseleri'ne kız öğrenciler girmeye başlamış; 19 İmam Hatip Okulu'na ek olarak, bu dönemde 46 yeni İmam Hatip ortaokulu açılmış; denetimsiz Kuran kurslarının sayıları artmış, isteğe bağlı din dersi 1967'de lise programlarına girmiştir⁴⁵.

1963-1967 ve 1968-1972 olarak 1'inci ve 2'inci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, kalkınmanın hızlanmasını sağlamak için mesleki-teknik eğitime ağırlık verilmesi vurgulanmıştır. Özel girişimi savunan yaklaşım ilköğretim programlarına girmiştir. Kanımca, okullarda rehberlik hizmetlerinin de desteklediği bireysellik, programlarda yer almayan özel girişimciliğe zemin hazırlamıştır.

Üniversite düzeyinde, 1957 yılında Hacettepe'de Çocuk Sağlığı Enstitüsü ve Hastanesi'ni temel alarak oluşan Hacettepe Üniversitesi, 8 Temmuz 1967'de Prof. İhsan Doğramacı tarafından kurulmuştur⁴⁶. Öğretmenlik formasyonunun önemli bir sorun olduğu ve tek dersle öğretmen olunamayacağı, 1960 ortalarından sonra özellikle Hacettepe ve Ankara üniversiteleri tarafından vurgulanmış ve Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte 5 veya 6 dersten oluşturulan öğretmenlik formasyonu programları Hacettepe,

⁴³ 1960 Öncesi Dönemde Planlama 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www2.dpt.gov.tr/must/tarihce.asp> bağlantısından erişilmiştir.

⁴⁴ TÜBİTAK Tarihçesi. 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/icerik-hakkimizda> bağlantısından erişilmiştir.

⁴⁵ Okçabol, R. (2005). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

⁴⁶ Hacettepe Üniversitesi Tarihçesi. 4 Aralık 2012 tarihinde <http://193.140.216.58/TR.19/tarihce.html> bağlantısından erişilmiştir.

Ankara, Boğaziçi ve Orta Doğu Teknik Üniversiteleri'nde 1970'lerin başlarında işlerlik kazanmıştır⁴⁷. Sayıları artan ve eğitim niteliği sorunlu hale gelen yüksekokullar, Anayasa Mahkemesi kararıyla, 12 Ocak 1971'de kapatılmıştır. 1968'de gerçekleşen ekonomik kriz ve dolar aleyhine spekülasyonun giderek şiddetlenmesi sonucu, ülkede ekonomik sorunların yarattığı mutsuzluk artmıştır.

Süleyman Demirel'in 1965-1971 arası başbakanlık dönemini özetlemek gerekirse, **Atatürk ilkeleri ve milli-manevi değerleri birleştiren bir sentezin amaçlandığı** gözlenmektedir. Yeni **İmam Hatip ortaokulları ile Kuran kurs sayılarındaki artışların yanında ara insan gücünü** oluşturmak için **mesleki-teknik eğitime** verilen önemin, bu sentez çabasına örnek oluşturduğu kanısındayım. **Türk üniversitelerindeki yapıdan farklı** teknik bir üniversite olarak ODTÜ 1956'da oluşturulmuştu. Ancak ODTÜ teknik bir üniversite idi. **Tıp Fakültesi, sosyal ve fen bilimleri alanları ile mezuniyet sonrası eğitimi Amerikan modeline göre düzenlemiş ilk üniversite olarak Hacettepe'nin** kurulması, **Türk yükseköğretim sistemini ileriki yıllarda da etkileyecek önemli bir oluşumdur. Rastgele bir şekilde türeyen özel yüksekokulların kapatılması, yükseköğretimde niteliği koruma çabasına** işaret etmektedir. Keza, **öğretmenlik mesleğinin bir iki ders veya mektupla elde edilemeyeceği**, bu dönemde **Ankara, Hacettepe, ODTÜ ve oluşum süreci içindeki Boğaziçi Üniversiteleri'nin Milli Eğitim Bakanlığı ile müşterek geliştirdikleri bir yönelimdir.**

Ancak, **Demirel döneminde, amaçlanan Atatürk ilkeleri ile milli-manevi değerler sentezi oluşmamıştır.** O dönemde, böyle bir **sentezi oluşturmak için düşünce düzeyinde açık bir çerçevenin geliştirilemediğini** düşünüyorum; daha sonra **eğitim politikalarında yaşadığımız gelgitleri ise bu sentezin oluşmadığının kanıtı** olarak görüyorum.

12 Mart Muhtırası Sonrası (1971-1980)

Başta, 1970'li yılları bir dağılma noktası olarak belirtmişim. Dünyada 68 kuşağı olarak adlandırılan ve mevcut düzenlerden memnun olmayan gençliğin etkisi Türkiye'de de ortaya çıkmış; radikal hareketler içinde Türkiye'de sağ-sol çatışmaları oluşmuştur. 9 Mart 1971'de başarısız bir darbe teşebbüsü gerçekleşmiş, 12 Mart 1971'de Silahlı Kuvvetler bir muhtıra vermiştir. Muhtıranın nedeni şu şekilde ifade edilmiştir⁴⁸:

---

⁴⁷ Yıldırım, G. (2011). *Kuruluşlar, oluşumlar, veriler: Boğaziçi Üniversitesi'nin profiliyle hikâyesi, 1973-1982, 1982-2002*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

⁴⁸ 12 Mart 1971 Muhtırası. 4 Aralık 2012 tarihinde http://ansiklopedika.org/12_Mart_1971_Muht%C4%B1ras%C4%B1 bağlantısından erişilmiştir.

Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasasının öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

Bu dönemde, öğretmen eğitiminde nitelikleri çok farklı, istenmeyen bir çeşitlilik oluşmuştur. İlkokul üstü 7 yıllık ilk öğretmen okulları, ortaokul üstü 4 yıllık öğretmen liseleri, 2-3 yıllık eğitim enstitüleri gibi istenmeyen çeşitlilik, nihayet kanuni bir değişikliği öngörmüştür. 14 Haziran 1973 tarihli 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 43'üncü maddesi, öğretmenlik mesleğini yeniden tanımlama ihtiyacı ile oluşturulmuştur. Kanun öğretmenlik mesleğini şu şekilde tanımlamaktadır:

Öğretmenlik, Devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler bu görevlerini Türk Milli Eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle yükümlüdür.

Kanunun 43'üncü maddesi iki açıdan çok önemlidir. Bunlardan birincisi, öğretmenliğin bir ihtisas mesleği oluşunun vurgulanması, ikincisi ise Cumhuriyet'in başından beri öğretmene verilen büyük sorumluluklarla ilgili olarak öğretmenin devletin eğitim, öğretim ve bunların yönetimi ile ilgili görevlerini üstlenmek zorunda olduğunun kanun maddesi içinde yer almasıdır. Ancak kanun bir tanımlama yapmakta, bu tanımın nasıl gerçekleşmesi gerektiğine ışık tutmamaktadır.

14 Haziran 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun, "Hangi öğretim kademesinde olursa olsun, bütün öğretmen adaylarının yükseköğretim görmeleri esastır" ibaresi yönünde, 50 adet iki yıllık Eğitim Enstitüsü açılmış, öğretmen eğitimi yükseköğretim düzeyine geçmiştir. Bu çerçevede içinde 1974'te ilköğretmen okulları, öğretmen liselerine veya eğitim enstitülerine dönüşmüştür. Ancak 50 eğitim enstitüsünün 30'u 1976 yılında kapatılmıştır. Dağınıklık, 1974 yılında mektupla öğretmen yetiştirme ve 1975-1980 arası 1.5 ayla 3 ay içinde hızlandırılmış öğretmen eğitimi programlarıyla daha da artmıştır. Burada gözlenen dağınıklık, planlamadaki hataları açıkça yansıtmaktadır⁴⁹.

1976 sonrası, mesleki eğitime sınavla öğrenci alınmaya başlanmıştır; Milli Eğitim Bakanlığı'nda Çıracılık Eğitimi Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. Bu dönemde, İmam Hatip okul ve öğrenci sayılarında büyük artışlar gerçekleşmiş, 1975-1980 arası

⁴⁹ *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri (1982-2007)*. T.C. Yükseköğretim Kurulu. Ankara: Temmuz 2007.

237 İmam Hatip ortaokulu açılmıştır. Bunun yanında, sınavlara hazırlık için derslane sayılarında büyük artışlar gerçekleşmiştir⁵⁰.

Bu dönemde üniversitelere bakıldığında, 1971'de Robert Kolej, Boğaziçi Üniversitesi olarak devlete geçmiş ve 1973-1978 arası 10 üniversite daha kurulmuştur. Bu sayıda üniversite, giriş sınavlarında merkezi bir oluşumu gerektirmiştir. Bu nedenle, üniversiteye giriş sınavlarının tek bir merkezden yürütülmeye başlanması için 1974 yılında Üniversitelerarası Kurul, 1750 sayılı Üniversiteler Kanununun 52'inci maddesi ile 19 Kasım 1974'te Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'ni (ÜSYM) kurmuştur⁵¹. Üniversitelerin idari özerkliğine son veren 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu, Temmuz 1973'te yürürlüğe girmiştir⁵². Bu yasayla kurulan Yükseköğretim Kurulu 1975'te Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.

Veriler, **eğitimin temelindeki felsefenin bir tutarlık göstermediğine, aşırı dağınıklığın toplumun farklı kesitlerinde farklılaşan gereksinimleri karşılamaya yönelik** olduğuna işaret etmekte ve **genel bir sentezin ortaya çıkmadığını** göstermektedir. **Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki toplum modelinin sorgulandığı** ve bu **toplumu oluşturacak öğretmenin nelerle donanımlı olması gerektiğinde farklılıkların belirdiği** ortaya çıkmaktadır. Bu kararsızlığımız, bize **çözümü kendi içimizde değil**, farklılıkları değişik şekillerde nispeten aşma çabaları vermiş **başka ülkelerin sistemlerinde bulmaya** yöneltmiştir. Kanımca, bu yapılan **önemli bir yanlıştır**.

Bu dönemde, 1980 müdahalesini hazırlayan bir başka etken grubu da yaşanan ekonomik krizlerle ilgilidir. Bunlardan ilki 1974 yılında Bülent Ecevit'in başbakanlığı döneminde yaşanan petrol krizi, ikincisi yine Bülent Ecevit başbakanken 1978'de yaşanan "petro-dolarları dönüşüme döndürme" politikasının yarattığı, kısa vadeli borçlanmanın Türkiye'yi krize götürmesi ve uluslararası bankaların kredileri kısip faizleri yükseltmesidir. 1979-1980'de Süleyman Demirel'in başbakanlığı döneminde petrol fiyatlarının tekrar artması, reel faizlerin sıçraması ve tarım fiyatlarının çökmesi de bir üçüncü krizi oluşturmuştur⁵³.

24 Ocak Kararları ve 12 Eylül 1980 Darbesi (1980-1990)

Temel olarak Türkiye'deki toplum modelinde beliren anlaşmazlıklarla gelen farklı yönelimler, daha çok gençlerin oluşturduğu radikal grupların sıklıkla ölümle sonuçlanan toplumsal çatışmaları, eğitimdeki dağınıklık ve ekonomik krizler sonucu, 24

⁵⁰ Okçabol, R. (2005). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

⁵¹ *ÖSYM Hakkında*. 24 Kasım 2011 tarihinde <http://osym.gov.tr/belge/1-2704/osym-hakkinda.html> bağlantısından erişilmiştir.

⁵² Aldemir, A. (Ocak 2004).

⁵³ Ekinci, M. B. (2008). Türkiye'de 1923-2006 döneminde iktisadî krizler ve istatistikler itibariyle sektörel analizler, *Türkiye'nin ekonomi politikası: 1923-2007*, Dikkaya, M., Özyakışır, D. ve Üzümcü, A. (Haz.), s.239-280, Ankara: Orion Kitabevi.

Ocak 1980 Kararları ortaya çıkmıştır. Bu kararlarla birlikte Türkiye artık büyük bir paradigma değişimine başlamıştır. Kararların neo-liberal bir temel üzerine oturduğu gözlenmektedir. Ancak, bu kararların neo-liberal bir yaklaşım üzerine oturduğu açık bir şekilde telaffuz edilmemiştir. Kararlar aşağıdaki şekilde belirmiştir⁵⁴:

- % 32.7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur ilânı uygulaması
- Devletin ekonomideki payını küçülten önlemler
- Tarım ürünlerinin destekleme alımlarının sınırlandırılması
- Dış ticaretin serbestleşmesi, yabancı sermayenin teşviki
- İthalatın kademeli olarak açılması, ihracatta gümrük muafiyeti, teşvik sistemleri

Bu kararlardan sonra, 12 Eylül 1980 darbesiyle paradigma tamamen değişmiştir. 1980 darbesinin gerekçesi, Milli Güvenlik Konseyi tarafından radyodan aşağıdaki şekilde okunmuştur⁵⁵:

Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararı almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

1980-1990 arası Türkiye büyük değişimler geçirmiştir. 24 Ocak Kararları ile birlikte Türkiye ekonomide neo-liberal yaklaşımları benimsemiş; toplumsal misyonlardan birey odaklı ilgilere yönelmiştir. Birey odaklı post-modern yaklaşımlar, ileriki yıllarda kimlik oluşumunda etnisite, din gibi ayrışmaların artmasına temel oluşturmuştur.

Tüm yükseköğretim kurumları, 4 Kasım 1981'de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile bu kurumun çatısı altında toplanmıştır. 20 Temmuz 1982'de bunu tamamlayan 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile üniversiteler yeniden düzenlenmiş ve Eğitim Fakülteleri kurulmuştur. Bu kanun, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından 19 Kasım 1982'de tüm üniversitelerde uygulanmak üzere yürürlüğe konulmuştur.

Eğitim Fakülteleri'nin kurulmasıyla, öğretmen yetiştirme yalnız bu fakültelerin işlevi haline gelmiş ve ülkede beliren istenmedik çeşitlilik bu suretle bir bütünsellik

⁵⁴ Öcal, B. (2009). 12 Eylül'den 28 Şubat'a darbe söylemlerindeki değişimin analizi. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 1, 4, 1-62.

⁵⁵ Aynı eser, s.11-12.

içinde tek çatı altında toplanmıştır. 1987 yılında ise özel statülü üniversite yasasıyla devlet üniversiteleri yanında özel üniversitelerin de yer alması kanunla gerçekleşmiştir.

Küreselleşme ve Yapısal Uyum Politikaları (1990-2002)

1990'dan sonra, IMF ve Dünya Bankası gibi küresel aktörler eğitim politikalarımızın oluşmasında etkin hale gelmiştir. Yapısal uyum politikaları çerçevesinde, “kamusal harcamaların kısılması, devalüasyon, devletin küçülmesi (özelleştirme), kamu hizmetleri için kullanıcı katkıları, ticaretin liberalleştirilmesi” gibi politika değişimleri önerilmiştir⁵⁶. Yapısal uyum politikalarının eğitim açısından temel yönelimi, üniversite eğitiminin bireysel getirisinin toplumsal getirisinden daha fazla olduğu yönünde ortaya çıkmış ve üniversite eğitimi alan kesitin bunun karşılığını ödemesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bunun yanında küresel aktörler, hükümetlerin yatırıma yönelik müdahalelerinin olumsuz sonuçlar verdiği iddiası ile kamu kaynaklarının eğitim harcamaları için yetmediği, eğitim talebini karşılamadığı şeklinde değerlendirmeler yapmış ve eğitimde özel sektör payının artması gerektiğini vurgulayarak devlet politikalarının bu değerlendirmeler çerçevesinde oluşmasını talep etmiştir⁵⁷. Bu çerçevede içinde, 1990-1999 arası Dünya Bankası'nın kredili olarak 177.2 milyon dolarla desteklediği Milli Eğitimi Geliştirme Projesi vardır. Projenin amacı, ilk ve orta öğretimde kaliteyi yükseltmek olarak belirmektedir. Böylece, okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve mesleki ortaöğretim proje kapsamına alınmıştır⁵⁸.

28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulu kararları Türkiye'yi etkilemiştir. Bu kararların temelinde ulusalcı laik yapıya özlem gözlenmektedir. Kararlardan eğitimle ilgili olan 4306 sayı ve 16 Ağustos 1997 tarihli Sekiz Yıllık Kesintisiz Temel Eğitim Kanunu, bir kez daha eğitim sistemini yeniden düzenlemiştir. Sekiz Yıllık Kesintisiz Temel Eğitim Kanunu ile, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanu'nunun 9'uncu maddesi ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 23'üncü maddesi değiştirilmiş ve ilköğretim kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılmıştır⁵⁹. Madde, “İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir” şeklini almıştır.

İlköğretimin kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılması, İmam Hatip Ortaokullarının kapatılmasını gerektirmiş ve ortaöğretimin yalnız lise ve dengi düzeyden oluşmasını sağlamıştır. 28 Şubat kararları, ayrıca tarikatlarla bağlantılı özel

⁵⁶ Yıldırım, H. H. (2000). Yapısal uyum programları ve sağlık reformları: Türk sağlık reformu için çıkarılacak dersler, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 5,1.

⁵⁷ Ercan, F. (1999). Neo-Liberal Eğitim Politikalarının Anatomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve. 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www.antimai.org/ba/fercanegitim.htm> bağlantısından erişilmiştir.

⁵⁸ Milli Eğitimi Geliştirme Projesi 4 Aralık 2012 tarihinde http://projeler.meb.gov.tr/pkmttr/index.php?option=com_content&view=article&id=209%3Amilli-egitimi-gelistirme-projesi&catid=69%3Atamamlanan-projeler&Itemid=84&lang=tr bağlantısından erişilmiştir.

⁵⁹ Yıldırım, G. (2011). *Kuruluşlar, oluşumlar, veriler: Boğaziçi Üniversitesi'nin profiliyle hikâyesi, 1973-1982, 1982-2002*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

yurt, vakıf ve okulların Milli Eğitim Bakanlığı'na devrini ve Kuran kurslarının MEB'in sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir⁶⁰.

4306 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) 4 Kasım 1997 tarih ve 97.39.2761 sayılı Yürütme Kurulu kararı çerçevesinde Eğitim Fakülteleri yeniden yapılandırılmıştır. Bu karar, 6 Kasım 1997'de YÖK tarafından Eğitim Fakülteleri'ne bildirilmiştir. Bu karar çerçevesinde, Eğitim Fakülteleri'nde İlköğretim Bölümleri ile Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümleri kurulmuştur. Ortaöğretime öğretmen yetiştiren Fen Bilimleri Eğitimi Bölümleri, Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümleri haline gelmiş ve **Beş Yıllık Lisansla Birleştirilmiş Tezsiz Yüksek Lisans programlarıyla** ortaöğretim için öğretmen yetiştirme görevini üstlenmiştir⁶¹. Programlardan ilköğretim ve hem ilk hem de ortaöğretime öğretmen yetiştirmeye yönelik olanlar, lisans düzeyinde 4 yılda 11 formasyon dersi olarak 24 kuramsal ve 24 uygulama saati içeren toplam 36 kredi gerektirirken; ortaöğretime öğretmen yetiştiren beş yıllık Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programları, 14 ders olarak 32 kuramsal ve 26 uygulama saati içeren toplam 45 krediyi gerektirmiştir⁶². Alan bilgisi Fen-Edebiyat Fakülteleri'nden, pedagojik formasyon dersleri Eğitim Fakülteleri'nin Eğitim Bilimleri Bölümleri'nden, alan yöntem bilimi, staj ve araştırma yöntemleri ise Eğitim Fakülteleri içinde ilgili bölümlerden elde edilmek üzere planlanmıştır. Ancak bu düzenlemeler değişik üniversitelerin Eğitim Fakülteleri'nde çok farklı biçimlerde uygulanmıştır. Örneğin, bazı Eğitim Fakülteleri alan derslerini Fen-Edebiyat Fakülteleri'nden aldıkları yerine fizik, kimya ve matematikçileri istihdam ederek kendi bünyelerinde vermeye başlamıştır. Böylece, Eğitim ve Fen-Edebiyat Fakülteleri örtüşük dersleri verir hale gelmiş ve sorumlulukları iç içe geçmiştir. Yapılan değişikliklerden biri de Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık dışında, Eğitim Bilimleri Bölümleri içinde bulunan Program Geliştirme, Ölçme ve Değerlendirme, Eğitim Yönetimi ile Yetişkin Eğitimi Programları'nın lisans düzeyinden kaldırılması ve yüksek lisans düzeyine kaymasıdır.

AKP Dönemi (2002-2012)

2002'de AKP seçimleri kazandı ve iktidara geçti. Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşme çabaları devam etti. 1999'da AB üyeleri tarafından aday olarak kabul edilen Türkiye, 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine başladı. Bu çerçevede, eğitimde AB ile yapısal uyuma önem verildi.

⁶⁰ Altıntaş, M. (2003). 28 Şubat 1997'den 3 Kasım 2002'ye eğitim alanındaki gelişmeler, *Eğitim Bilim Toplum*, 1,1, s. 30-40

⁶¹ Yıldırım, G. (2011). *Kuruluşlar, oluşumlar, veriler: Boğaziçi Üniversitesi'nin profiliyle hikâyesi, 1973-1982, 1982-2002*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, s. 348-349,

⁶² *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri (1982-2007)*. T.C. Yükseköğretim Kurulu. Ankara: Temmuz 2007.

Avrupa Birliği hibe olarak 2002-2007 arası Temel Eğitime Destek Programı (TEDP) projesine 100 milyon Avro kaynak verdi. Projenin amacı, Türkiye’de yoksulluktan en fazla etkilenen kırsal alanlar ile kentlerin gecekondü bölgelerinde temel eğitimin dışında kalmış kız çocukları, yetişkinler ve risk altındaki çocukları eğitime kazandırmaktı⁶³.

AB’nin mali katkılarıyla gerçekleşen Temel Eğitime Destek Programı, yapılandırmacı yönelimle proje temelli, girişimci bireyler yetiştirmeyi hedefleyerek, neo-liberal yaklaşımları tüm ilköğretim programları içine sokmuştur. Eğitimin hedefi, küresel düzeyde piyasa ekonomisi ile bütünleşen bireyleri yetiştirmeye yönelmiştir.

Bu çerçeve içinde, Eğitim Fakülteleri 2006’da yeniden yapılandırılmış; girişimci öğretmen yetiştirmeye vurgu yapılmıştır. Öğretmenliğin uzmanlık mesleği olarak lisansüstü düzeyi kapsamı gereği belirtilmiş, meslek eğitiminin yaşama yaklaştırılması üzerinde durulmuştur. Tezsiz yüksek lisans programlarının uygulanmasındaki istenmedik çeşitlilik sorunu ele alınmış, öğretmen eğitiminde üniversiteler ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın işbirliği üzerinde durulmuştur. Bu oluşumlar, gerek öğrenci, gerekse de öğretmen eğitimi modellerinin büyük değişimler içerdiğine işaret etmektedir. Her düzeyde gerçekleşen eğitim artık bir amaç değil, neo-liberal ekonomilerin insan gücü gereksinimlerini karşılayan bir araç ve meta olarak işlev görecektir.

Başta da belirtildiği gibi, kanımca **2006 yılı ikinci bir kırılma noktasına** işaret etmektedir. **Bu tarihten sonra, eğitimde Atatürk döneminin 6 ilkesi artık tamamen değişmiştir.** Yeni çerçeve içinde **milliyetçilik küresel yönelimlere; halkçılık post-modern bir anlayışla etnisite ve din ayrışmalarıyla tanımlanan bireyciliğe; devletçilik girişimci ve özel yaklaşımlarla dünya piyasasıyla bütünleşen neo-liberal eğilimlere; laiklik dinin kurumları içinde meşru statüye ulaşmasını hedefleyen neo-konservatif yaklaşımlara; inkılâpçılık ise bu yeni paradigmanın oluşmasına dönüşmüştür.** Ancak arka planda işleyen ilkeler, hükümet tarafından sistem içinde açık bir şekilde halka sunulmamış, bütünsellikten uzak söylemler içinde yer almıştır. Açıkça ifade edilmeyen bu dönüşüm, ülkenin belirli kesitleri tarafından desteklenirken diğer kesitler tarafından kabul görmemiş ve çatışmalı ayrışmaları oluşturmuştur.

İlk ve Ortaöğretim ile Yükseköğretimde Gerçekleşmekte Olan Büyük Yapısal Değişiklikler (2012)

2012 yılında ilk ve ortaöğretimde büyük yapısal değişiklikler gerçekleşti. Bunlara ek olarak, yükseköğretimde kanun değişikliğine gidilmekte, Eğitim Fakülteleri’nin yeniden yapılanması gündemde yer almaktadır. Bütün yapılan

---

⁶³Temel Eğitime Destek Programı (TEDP). 4 Aralık 2012 tarihinde http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/index.php?option=com_content&view=article&id=113%3Atemel-eitime-destek-program-tedp&catid=69%3AAtamamlanan-projeler&Itemid=84&lang=tr bağlantısından erişilmiştir.

değişikliklerin arkasında, eğitimin yeni-muhafazakâr (neo-conservative) ve yeni liberal (neo-liberal) politikalar üzerine inşa edildiği görülmektedir. Küresel piyasalarda rekabet edebilecek işgücü yetiştirmek eğitimin amacı olarak belirlemek; ülke içinde sanayi ve ticaretin gereksinimlerine odaklanan programların oluşturulması ve bu yönelime uygun girişimci bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Eğitim kurumlarının mali özerkliği öne çıkarılmaktadır. Bu yönelimi, gerçekleşen ve gerçekleşmekte olan yapısal dönüşümlerle örneklemeye çalışacağım.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında, 14 Eylül 2011 tarih ve 652 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname aşağıdaki konuları içermektedir⁶⁴.

“Öğrencileri... küresel düzeyde rekabet gücüne sahip ekonomik sistemin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe” hazırlamanın MEB'in görevleri arasına girmesi

Kamu-özel ortaklığı ile eğitimde kiralık okul modeli

İnşaat ve Emlak Grup Başkanlığı'nın ve bunun altında Kamu Özel Ortaklığı Şube Müdürlüğü'nün kurulması

Devletin yaptırmakla yükümlü olduğu okullar yerine, **özel** girişimcilere okul, spor salonu, laboratuvar vb. yaptırılması ve bunların kiralanması

“Bakanlıkça yapılmasına karar verilen eğitim öğretim tesislerini, Bakanlık tarafından verilecek ön proje ve belirlenecek temel standartlar çerçevesinde kendisine veya Hazineye ait taşınmazlar üzerinde ihale ile belirlenecek gerçek veya özel hukuk tüzel kişilerine 49 yılı geçmemek şartıyla belirli süre ve bedel üzerinden kiralama karşılığı yaptırmak”

Eğitim kampüsleri oluşturulması

652 Sayılı Kararname, açıkça küresel aktör olarak girişimci bireylerin yetiştirilmesinin MEB'in görevi olduğunu belirtmekte (milliyetçilik ilkesinin küresel yaklaşımlarla değişimi), devletin sorumluluğu olan okul yaptırmanın özel teşebbüs, kiralama vs. gibi sistemler içine alınması amacıyla modeller önerilmektedir, (devletçilik ilkesinin neo-liberal yaklaşımla piyasa ekonomisi veya özel teşebbüs ile değişmesi). Halkçılık ilkesi ise girişimci ve dünya ekonomisiyle bütünleşmesi gereken bireylerin özel olanaklardan yararlanmaları olarak belirlemektedir.

⁶⁴Resmî Gazete, 14.09.2011, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Bakanlar Kurulu Kararı 25/8/2011.

30 Mart 2012 tarih ve 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile 2012-2013 akademik yılında uygulamaya konulan 4+4+4 sistemi, örtük olarak laiklik ilkesine karşı başka bir seçenek sunmakta ve bu değişimi örtük bir biçimde içinde barındırmaktadır. Beş buçuk yaşında, 66 aylık çocukların ilkokula başlamaları, 9-10 yaşındaki çocukların ortaokula girmeleri, 8 yıllık kesintisiz eğitimin 4+4 olarak ikiye bölünmesi ve ortaöğretimin yaygın eğitim yoluyla uzaktan eğitim veya evde eğitimle elde edilebilmesi, din eğitimini erken yaşlarda verebilme olanağını gündeme getirmektedir. Açık olarak belirtilen tek cümle, 31 Ocak 2012'de Başbakan'ın, İl Başkanları Toplantısı'nda "Dindar gençlik yetiştirme" ifadesiyle toplumla paylaşmıştır.

2012-2013 akademik yılında, 1,141 İmam Hatip ortaokulu açılmış, bunlardan 411'i İmam Hatip Liseleri bünyesinde yer almış, 730'u bağımsız ortaokul olarak açılmıştır. İstanbul'da 91'i bağımsız olmak üzere 124 İmam Hatip okuluna toplam 25 bin 109 öğrenci kayıt yaptırmış, ülke çapında 109 bin öğrenci bu okullara kayıt olmuştur. Yurt genelindeki yeni açılan 730 bağımsız İmam Hatip ortaokullarından 3'ü İstanbul'da olmak üzere 73'üne hiçbir öğrenci kayıt yaptırmamıştır⁶⁵.

5 Kasım 2012 tarihli **Yükseköğretim Kanun Taslağı**⁶⁶ da yine **girişimci, neo-liberal** yaklaşımlarla **piyasa** ve **sanayinin** gereklerini karşılayan, **kendi kaynağını üreten, hükümet politikaları ile uyumlu bir üniversite** kavramını gündeme getirmektedir. **Üniversite Konseyi** oluşumu, kompozisyonu itibarıyla **hükümet politikaları ile uyumu** hedeflerken, **idarecilerin konsey tarafından atanması** bu uyumu zorlama düzeyine çekmekte, **norm kadro ile yükseltme** ve **sözleşmeli akademisyen kavramları, bireysel çıkarları bilimsel etkinliğin yerine yerleştirmektedir. Kendi kaynağını üreten ve bilgi üretimini sanayi ve piyasaya endeksleyen üniversite modelinin, sonunda bilimin gelişmesine ne denli hizmet edebileceği akademisyenlerce dikkatle sorgulanması gereken bir konu** olarak belirmektedir.

Kısaca, ülkemiz ve yaşadığımız dünya büyük bir değişimden geçmekte ve bu geçiş dönemi bireylerde kaygı yaratmaktadır. Ülkemiz de büyük güçlükler yaşamakta, değişimleri takip edenler arasında bir kesit memnuniyetini belirtirken, bir kesit hoşnutsuzluğunu çeşitli biçimlerde gündeme getirmektedir. Ülkemizin tarihinden ve tecrübelerinden oluşan kaynaklarıyla, tüm kesimleri içerecek yaratıcı sentezler yapabileceğine inanıyor, yaşam yönelimleri ne olursa olsun, her bireyin insan olma onurunu temel alan sentezlerin oluşmasını diliyorum.

⁶⁵ Ömer Dinçer, Anadolu Ajansı, 1 Ekim 2012.

⁶⁶YÖK (5 Kasım 2012). Yükseköğretim Kanunu Taslağı. 4 Aralık tarihinde <http://yeniyasa.yok.gov.tr/?page=yazi&i=105> bağlantısından erişilmiştir.

Kaynaklar

- İnan, A. (2000); *Medeni bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün el yazıları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, s. 28.
- Aldemir, A. (Ocak 2004). *Üniversite Reformu; 1960'dan 1980'e*. Yayımlanmamış ders ödevi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim bilimleri Enstitüsü.
- Altıntaş, M. (2003).28 Şubat 1997'den 3 Kasım 2002'ye eğitim alanındaki gelişmeler, *Eğitim Bilim Toplum*, 1,1, s. 30-40.
- Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Tarihçesi 4 Aralık 2012 tarihinde http://www.education.ankara.edu.tr/index.php?bil=bil_icerik&icerik_id=81 bağlantısından erişilmiştir.
- Atatürk'ün söylev ve demeçleri: I-III* (1997). Ankara: Atatürk Kültür, dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi; Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atatürk, M.K. *Nutuk II* (1997). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Beals, L. (1955). *Rehberliğin lüzumu hakkında rapor*. İstanbul: MEB.
- Bilir, A. (2008). Birleştirilmiş sınıflı köy ilköğretim okullarında öğretmen ve öğretim gerçeği. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 41, 2, s. 1-22.
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/unesco.tr.mfa> bağlantısından erişilmiştir.
- Ekinçi, M. B. (2008). Türkiye'de 1923-2006 Döneminde iktisadi krizler ve istatistikler itibariyle sektörel analizler, M. Dikkaya, D. Özyakışır ve A. Üzümcü (Haz.) *Türkiye'nin ekonomi politikası: 1923-2007*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Ellsworth Tompkins (1954). *Türkiye Cumhuriyeti orta dereceli okullarda organizasyon, idare ve teftiş*. İstanbul: MEB.
- Ercan, F. (1999). Neo-Liberal Eğitim Politikalarının Anatomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve. 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www.antimai.org/ba/fercanegitim.htm> bağlantısından erişilmiştir.
- Ercan, S. (2011). Yerel basına göre İzmir'de 1930'lu yıllarda laiklik uygulamaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XI/23, 35-56.
- Hacettepe Üniversitesi Tarihçesi. 4 Aralık 2012 tarihinde <http://193.140.216.58/TR,19/tarihce.html> bağlantısından erişilmiştir.
- Karakök, T. (2011). Menderes döneminde (1950-1960) Türkiye'de eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, cilt 1, sayı 2, 89-97.
- Kılıç, A. (1955). *Atatürk'ün hususiyetleri*. İstanbul: Sel Yayınları.

- Kılıç, E. (2008). *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Maaske, R. J. (1956). *Türkiye’de öğretmen yetiştirme hakkında rapor*. Ankara: MEB.
- Millî Eğitimi Geliştirme Projesi 4 Aralık 2012 tarihinde http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/index.php?option=com_content&view=article&id=209%3Amilli-eitimi-gelirtirme-projesi&catid=69%3Atamamlanan-projeler&Itemid=84&lang=tr bağlantısından erişilmiştir.
- Okçabol, R. (2005). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Ütopya Yayınevi, s. 51.
- Öcal, B. (2009). 12 Eylül’den 28 Şubat’a darbe söylemlerindeki değişimin analizi. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 1, 4, 1-62.
- Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri (1982-2007)*. T.C. Yükseköğretim Kurulu. Ankara: Temmuz 2007.
- Ömer Dinçer, Anadolu Ajansı, 1 Ekim 2012.
- ÖSYM Hakkında*. 24 Kasım 2011 tarihinde <http://osym.gov.tr/belge/1-2704/osym-hakkinda.html> bağlantısından erişilmiştir.
- Resmi Gazete*, 14.09.2011, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Bakanlar Kurulu Kararı 25/8/2011.
- Soyak, H. R. (1966). *Doğumundan Cumhuriyetin ilânına kadar fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk’ün hususiyetleri*. İstanbul: Hayat Yayınları, s. 78.
- TED Ankara Koleji Tarihçesi. 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www.tedankara.k12.tr/public/hakimizda/tarihce.php> bağlantısından erişilmiştir.
- Temel Eğitime Destek Programı (TEDP). 4 Aralık 2012 tarihinde http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/index.php?option=com_content&view=article&id=113%3Atemel-eitime-destek-program-tedp&catid=69%3Atamamlanan-projeler&Itemid=84&lang=tr bağlantısından erişilmiştir.
- TÜBİTAK Tarihçesi. 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/icerik-hakimizda> bağlantısından erişilmiştir.
- Wolfert, K. (1956). *Türkiye’de köy okulları hakkında rapor*, M.E.B Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, G. (2011). *Kuruluşlar, oluşumlar, veriler: Boğaziçi Üniversitesi’nin profiliyle hikâyesi, 1973-1982, 1982-2002*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- Yıldırım, G. ve Sezen, A. (2010). *From state ideology to curricular reform: The case of Turkey 1919-1938*. Saarbrücken: Lap Lambert Academic Publishing.
- Yıldırım, H. H. (2000). Yapısal uyum programları ve sağlık reformları: Türk sağlık reformu için çıkarılacak dersler, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 5,1.

YÖK (5 Kasım 2012). Yükseköğretim Kanunu Taslağı. 4 Aralık tarihinde <http://yeniyasa.yok.gov.tr/?page=yazi&i=105> bağlantısından erişilmiştir.

1960 Öncesi Dönemde Planlama 4 Aralık 2012 tarihinde <http://www2.dpt.gov.tr/must/tarihce.asp> bağlantısından erişilmiştir.

12 Mart 1971 Muhtırası. 4 Aralık 2012 tarihinde http://ansiklopedika.org/12_Mart_1971_Muht%C4%B1ras%C4%B1 bağlantısından erişilmiştir.

Education and Educational Institutions in the Republican Era

Abstract

The article discusses the historical development and processes of change in education and educational institutions within specific time periods in the Republican Era. It points out to the transformation of Atatürk's six principles organizing the field of education within the period of the foundation of the Republic to a different conceptual frame, whereby 'nationalism' is translated into concepts of globalization; 'populism' is transformed into definitions of identity based on ethnicity and religion; 'statism' is changed into neo-liberal approaches integrated with entrepreneurship and the world market; 'secularity' is transformed into the search for the legitimation of religion within institutions, where 'revolutionism' forms the paradigmatic shift of all of these transformations.

Keywords: Republican era, Education, Educational institutions, Principles of Atatürk